

КОНЦЕПТ «MIGRATION» У МЕДІА-ДИСКУРСІ ЯКІСНОЇ БРИТАНСЬКОЇ ПРЕСИ

У статті проаналізовано основні константні та актуальні семантичні шари, контексти вживання й модуси концепту «міграція» в медіа-дискурсі якісної британської преси. Акцентовано на інструментальному характері концепту, залежності його рухомих семантичних шарів від поточної політичної риторики. Вказано на зв'язок концепту «міграція» з концептами «мігрантофобія», «євроміграція», «Brexit», «робота», що зумовлено актуальними екстралінгвістичними обставинами й контекстами.

Ключові слова: концепт, міграція, мігрантофобія, медіа-дискурс.

I. Вступ

Інформаційне середовище, у якому мешкає людина, впливає на неї не безпосередньо, а опосередковано, за допомогою концептів, які уґрунтують соціальну пам'ять, культуру, світогляд, актуальну картину світу соціуму, суспільні дискурси тощо. Концептологічні дослідження в гуманітарній науці вже тривалий час є даниною її антропоцентричному підходу до мовних явищ, результатом розуміння того, що мова є динамічним середовищем, яке постійно розвивається та видозмінюється, чутливо реагуючи на суспільні процеси.

Природа, структура та функціональність концепту достатньою мірою вивчені лінгвістикою, лінгвокогнітологією, лінгвокультурологією. Проте певну лакуну наразі становить медійна проєкція концепту як кванту знання, що з'являється, функціонує та стверджується в медійних практиках людства. Саме в цьому аспекті концепт постає як динамічне мовне явище, що розвивається, трансформується залежно від етапу свого життєвого циклу; оприявнюється в комунікації та суспільній свідомості.

Той факт, що саме медіа є найбільш чутливим барометром щодо мовних змін, актуалізує звернення до медіа-концептів, у яких конденсуються не лише усталені денотативні сенси понять, а й побутують «живі» конотативні значення, спричинені реальністю. Особливу цінність при цьому становить прагматична складова функціональності медіа-концептів, яка характеризує носіїв мови, їх настанови, суспільну поведінку та конкретні ситуації мовної поведінки.

Дослідження національно маркованих медіа-концептів дає змогу зробити висновки про позамовні реалії певного етносу, політичні, соціальні, культурні та інші процеси, що відбуваються в певній країні. Одним з актуальних концептів, що побутує в глобальному медіа-дискурсі, є концепт «міграція» та похідний від нього концепт «мігрантофобія», який засвідчує виразний інструментальний характер позначуваного ним явища. Найбільш рельєфно зазначені концепти наразі представлені в медіа-дискурсі британської якісної преси.

У різних аспектах та методологічних домінантах концепт досліджено рядом лінгвістів: Ю. Степановим, В. Карасиком, З. Поповою, І. Стерніним, А. Вежбицькою, зокрема, розроблено етноцентричну теорію концепту, яка дає змогу досліджувати способи його сигніфікації в різних культурних середовищах. О. Чудінов пропонує розглядати концепт як гештальт – нечітке уявлення, що існує в індивідуальній та масовій свідомості. Як сучасну форму суспільного світогляду медіа-концепт репрезентує В. Любивий. Як методологічний інструмент для розв'язання дослідницьких завдань концепт застосовували Л. Василик, А. Задорожна, Я. Прихода, Л. Компанцева, Т. Кузнецова, А. Плахтій, Т. Хітрова, актуалізуючи його, зокрема, у медіа-площині.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати основні константні та актуальні семантичні шари, контексти вживання й модуси концепту «міграція» в медіа-дискурсі якісної британської преси.

III Результати

Концепт є інформаційною структурою, яка відображає проєкцію мовних одиниць у нашій свідомості. У лінгвокогнітології концепт постає як рухома одиниця людського знання, яка повсякчас поповнюється новими сенсами, що надходять з різних сфер побутування мови. «Будь-який текст, – зазначає вітчизняна дослідниця Л. Василик, – нерозривно пов'язаний із формотворчими фігурами (домінуючими поняттями, універсальними знаками, константами, кодами), які моделюють його структуру». До таких «внутрішніх форм» тексту вона відносить і концепти [1].

У дослідженнях концептів основну увагу приділено ядерним сенсам, адже концепт виростає зі слова, наділеного денотативним значенням і розвивається за рахунок нашарувань додаткових (конотативних) значень. Він акумулює в собі, як зазначає Ю. Степанов, думки, уявлення, знання,

асоціації, переживання, які супроводжують поняття в процесі його застосування людиною-корисувачем [4].

Концепт є складовою мовної картини світу, яка залежно від рівнів свідомості, котрі вона репрезентує, може бути індивідуальною та колективною (загальнокультурною). У контексті лінгвокогнітології концепт подається як сполучна ланка між мовою та культурою. Репрезентативним у зв'язку із цим є визначення Ю. Степанова, який називав концептом те, за допомогою чого «людина входить у культуру, а культура своєю чергою входить у людину» [4]. Власне, концепти структурують культурне середовище, роблять його упорядкованим, нестихійним.

Організація культурного простору, вочевидь, підпорядковується структурі концепту, у якому дослідники (В. Карасик, С. Ляпін) чітко виокремлюють три компоненти: поняттєвий, образний та ціннісний. При цьому останній вважається найбільш репрезентативним і значущим. За його допомогою лінгвісти вивчають функціонування мови в соціальному часі та просторі. Ціннісний складник концепту виявляє себе в оцінках, дозволяє індивідуальній свідомості знаходити себе в культурі й навпаки. «У структурі дискурсу, – як слушно зазначає Ю.П. Маслова, – концепти та їхні деривати відіграють роль своєрідних значеннєвих віх, тому їх можна виокремити завдяки частому вживанню і розгортанню навколо них великих семантико-тематичних груп лексики» [3].

Диференційований підхід до концепту як ментальної одиниці, кванта знання дослідники застосовують також, розрізняючи в ньому певні шари. Зокрема, Ю. Степанов виокремлює основну ознаку, додаткову ознаку і внутрішню форму. Характерно, що етимологічне значення концепту, що належить його внутрішній формі, найчастіше є відомим лише дослідникам. Натомість, актуальний шар концепту демонструє сенси, що є знайомими більшості суспільства. В. Карасик пропонує говорити тут не про шари концепту, а про окремі концепти, що супроводжують засадничий концепт, актуалізують його в комунікації.

Існують різні підходи до концептуального аналізу, зокрема, дослідники виокремлюють «відтекстовий» та «відсистемний» підходи. Останній ставить у центр дослідження певний концепт і зосереджує увагу на ідентифікації понять-експлікаторів концепту в широкому дискурсивному просторі. «Відтекстовий» підхід розглядає певний текст як втілення мовної картини світу, представленої низкою концептів.

Дослідники також застосовують аксіологічний, когнітивний, лінгвокультурологічний, прототипічний аналіз тощо. Аксіологічний аналіз концептосфери дає змогу вибудувати ціннісну модель певного світогляду, втіленого в тексті або масиві текстів. Когнітивний аналіз реконструює зміст мовної свідомості народу й бере до уваги всю множину понять, що мають значення та відносяться до певних концептів. Доцільно при цьому скласти глосарій слів, за допомогою яких концепти вербалізуються, і вибудувати відповідні когнітивні моделі. Лінгвокультурологічний підхід до концептуального аналізу передбачає вивчення менталітету певного народу, що знаходить відображення в мовних одиницях. Прототипічний аналіз – це аналіз структури концепту, яка моделює ядрні та додаткові сенси.

Найбільший дослідницький інтерес зазвичай становлять ті концепти, за якими стоять важливі соціокультурні явища, що вербалізуються в медіа-дискурсі й мають потужний суспільний вплив. Це такі концепти, як культура, віра, держава, ідентичність, людина тощо.

«Міграція» також є актуальним медійним концептом, за яким стоїть соціальний феномен, що становить значний суспільний інтерес і внаслідок поширення явища викликає занепокоєння. Цілком закономірно, що концепт «міграція» значно поширений у медіа-дискурсі тих країн, де зазначені тенденції видаються загрозливими суспільству та його провідним інституціям. За таких умов виникає мігрантофобія, яка почасти інспірується міфами та іншими технологічними конструктами, що мають від'ємні конотації.

Концепт «міграція» потребує аксіологічного підходу не лише з позицій лінгвістів, а й дослідників з інших наукових галузей, а також політичних та громадських діячів. Медіа-дискурс британської преси засвідчує неоднозначність оцінок феномену та змістового наповнення відповідного концепту, яке варіює від декларування однозначного негативних оцінок явища до ревізії негативних сенсів як таких, що не відповідають дійсності і є ілюзорними за характером.

Полярність сенсів засвідчує, зокрема, така фраза: «Цен Патель зі Спільної ради добробуту іммігрантів коментує отримані дані ONS: “За чотири тижні до референдуму з'являється така токсична риторика по міграції... Робочі мігранти грають істотну роль у поліпшенні економічної ситуації у Великій Британії та життєво важливі для нашого охорони здоров'я, будівельної промисловості, сфери послуг та технологічного сектора”» («Англія». 30.05.2016). Подібне висловлення зустрічаємо і в едиторіалі «Індепендент»: «The flawed ONS migration statistics are as discouraging as the fact that migrants now feel Britain is 'toxic'» («Викривлена ONS статистика щодо міграції є таким само гнітючим фактом, як і те, що мігранти відчувають, що Великобританія «токсична») («The Independent». 25.07.2017).

Концепт «міграція» є складовою політичної риторики, де він кореспондується і навіть ототожнюється з концептом «мігрантофобія», що виражає ірраціональні почуття з негативною модальністю. За таких умов «міграція» акумулює в себе концепти «криза», «нестабільність», «руйнація».

До складу смислової сфери концепту «міграція» входить і концепт «мігранти», що також набуває різної модальності залежно від риторичних настанов. Із цим субконцептом, зокрема, у

дискурсі «The Guardian» поєднуються такі концепти та концептосполуки: «risk of slavery» («Migrant crisis triggers heightened risk of slavery in EU supply chains, say analysts») («The Guardian». 10.08.2017); «hands and faces of slavery» («Ours are the hands and faces of slavery: the exploitation of migrants») («The Guardian». 24.11.2017); «deport homeless migrants» («How charities helped to deport homeless migrants») («The Guardian». 22.08.2017).

Динамічний характер міграції передано за допомогою концептів руху: «migration routes to Europe» («міграційні маршрути»), «migrant movements» («міграційні рухи»), «migration surge» («міграційний сплеск»). Кількісні параметри концепту представлено невизначено й гіперболічно: «army of migrants» («армія мігрантів»), «hundreds of migrants» («сотні мігрантів»), «bunch of migrants» («купа мігрантів»), «swarm of migrants» («рій мігрантів»), «the global migration» («глобальна міграція»).

Геополітичні реалії останнього часу спричинили появу такого субконцепту, як «EU migrants» («EU migrants make up over 20% of labour force in 18 British industries») (29.07.2017), який дедалі більше поєднується з від'ємним концептом «Europhobia». Характерно, що в медіа-дискурсі британських якісних видань концепт «migration» подається як альтернативний концепту «Brexit». Ідеться про скорочення від «British exit», що дослівно перекладається як «британський вихід». Цим терміном у суспільному дискурсі називають кампанію щодо виходу Великобританії зі складу Євросоюзу.

У пошукових запитах «The Guardian» доволі поширеним є згадування концептів у єдиному тексті «Brexit and/or EU-migration», що свідчить про високу частотність поєднання/роз'єднання зазначених концептів у медіа-дискурсі. Приклади їхньої контрастності зустрічаємо в публікаціях «Surge in Poles leaving UK since Brexit vote fuels immigration drop» («The Guardian». 25.05.2017); «Brexit: EU considers migration 'emergency brake' for UK for up to seven years» («The Guardian». 24.07.2016). Поєднання концептів «Brexit» та «Migration» знаходимо в публікаціях «British want EU migrants to stay after Brexit, says poll» («The Guardian». 21.08.2016); «EU immigration hits historic high, but post-Brexit policy clues lie in the detail» («The Guardian». 1.12.2016); «UK not about to 'shut the door' on low-skilled EU migrants, says David Davis» («The Guardian». 21.02.2017).

Концепт «мігрантофобія» є дотичним до концепту «ксенофобія», що визначає ставлення до представників іноетнічних спільнот. Він не стосується офіційних дискурсивних практик, де пріоритетними лишаються імперативи полікультурності та толерантності, проте певною мірою позначається на змісті масових уявлень. Для якісної британської преси важливою є зважена медіа-політика щодо мігрантів, нейтралізація ксенофобського дискурсу: «Migrants honest and compelling stories of contributing to Britain every single day can win over xenophobes» («Чесні та переконливі історії мігрантів про те, як зробити свій щоденний внесок до Британії, можуть перемагти над ксенофобами») («The Guardian». 16.02.2017).

Концепт «мігрантофобія» має виразний конструктивістський характер. Він штучно формується в медіа-середовищі, підживлюючись міфами та стереотипами. При цьому міфологічність окремих сенсів, що входять у семантичне поле концепту, визнають навіть самі медіа-райтери, як, наприклад, у публікації «Immigration jobs myths nailed by the British Chambers of Commerce as unemployment falls again» видання «The Independent» (13.09.2017), де йдеться про найбільш поширені міфи щодо проблеми мігрантів: ескалація безробіття, експансія мігрантів на ринок праці, надмірна експлуатація соціальних служб, посилення криміналітету тощо.

Дж. Мур у цій статті пише: «One of the most depressing features of the ongoing debate about immigration is the way even liberal-minded politicians fall prey to negative and damaging myths, promulgated by the extreme right and its allies» («Однією з найжахливіших рис поточної дискусії щодо імміграції є те, що навіть ліберально налаштовані політики стають жертвами негативних і шкідливих міфів, оприлюднених крайніми правими та їх союзниками») («The Independent». 13.09.2017). Концепт постійно насичується негативно конотованими уявленнями щодо мігрантів; його семантичні шари перебувають під впливом політичних і соціальних комунікаційних кодів, інспірованих концептом-неологізмом «Brexit». У медіа-політичному контексті концепт набуває варіативних інтерпретацій, зумовлених політичними стратегіями.

До семантичного поля концепту входять різноманітні концептосполуки, об'єднані контекстуально дотичним концептом «робота»: «the number of job vacancies» («кількість вакансій у Великобританії»), «permanent job» («постійна робота»), «demand for temporary or contract staff» («попит на тимчасовий або контрактний персонал»), «incosmers "taking our jobs"» («прибульці, які "беруть нашу роботу"»), «skills gap» («розрив у навичках»).

Концепт «робота» частотно поєднується з концептом «Brexit» у семантичному просторі концепту «міграція»: «A million skilled workers plan to leave the UK after Brexit» («Мільйон кваліфікованих робітників планує виїхати з Великобританії після Brexit») («The Independent». 27.08.2017). Останнім часом у медіа-дискурсі з'являється концепт «Brexitodus» на позначення явища посилення еміграції з Британії внаслідок референдуму.

IV. Висновки

Таким чином, концепт «міграція» є доволі частотним у медіа-дискурсі британської якісної преси. Його впливовість почасти зумовлена інструментальним характером дискурсивних практик, які ним уґрунтовуються. Концепт посідає чільне місце в політичній риториці, експлуатуючи

іраціональні почуття, що вербалізуються концептом «мігрантофобія». Альтернативним зазначеному концепту є концепт-неологізм «Brexit», що сигніфікує явище виходу Британії з Євросоюзу. Одним з найпоширеніших міфів, що констатується в медіа-дискурсі й входить до актуального прошарку семантичного поля концепту «міграція», є уявлення про те, що мігранти надмірно експлуатують ринок праці, витісняючи автентичних британців. Саме це уявлення спричиняє інтеграцію концепту «міграція» з концептом «робота» у варіаціях, узалежнених політичним баченням проблеми.

Список використаної літератури

1. Василик Л. Є. Методологічний аспект рецепції концепту в публіцистичному тексті. *Питання літературознавства*. 2006. Вип. 72. С. 292–298. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PI_2006_72_39.
2. Любивий В. Соціальний медіа-концепт у контексті формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Вища освіта України*. 2015. № 4. С. 67–73.
3. Маслова Ю. П. Концептосфера гендерного дискурсу ЗМІ. *Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні*. Острог, 2012. С. 57–69.
4. Степанов Ю. Константы: словарь русской культуры. Москва, 2004. 992 с.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2017.

Варех Н. В. Концепт «migration» в медиадискурсе качественной британской прессы

В статье анализируются основные константные и актуальные семантические слои, контексты употребления и модусы концепта «миграция» в медиадискурсе качественной британской прессы. Акцентируются инструментальный характер концепта, зависимость его подвижных семантических слоев от текущей политической риторики. Указывается на связь концепта «миграция» с концептами «мигрантофобия», «евромиграция», «Brexit», «робота», что обусловлено актуальными экстралингвистическими обстоятельствами и контекстами.

Ключевые слова: концепт, миграция, мигрантофобия, медиадискурс.

Wareh N. Concept «Migration» in Media Discourse of British Quality Press

The article deals with established and urgent semantic spheres, contexts of functioning and modi of the concept «migration» in media discourse of British quality press. Media projections of a concept as a quantum of knowledge are now an urgent object of anthropocentric researches in the fields of linguistic and social communications because the term «concept» itself is used to reproduce the functional and communicative specificity of the language, which most actively develops and renews in continuous media discourses. It is the media aspect where concept appears as a dynamic language phenomenon which develops, transforms due to the stage of its life cycle, and personifies in communication and public consciousness.

One of the most urgent concepts which exist in a global media discourse is concept «migration» and its derivative concept «migrant-phobia». It indicates expressive instrumental character of the phenomenon. The given concepts are most vividly represented in media discourse of British quality press. It is quite natural that concept «migration» is widely spread in media discourse of those countries where such tendencies turn out to be threatening to the society and its main institutions. Under such conditions, migrant-phobia which is partially inspirited by myths and other technological constructs, having negative connotations. Media discourse of British press proves the ambiguity of valuations of the phenomenon and meaningful component of the concept, which varies from declaring single-valued negative valuations of the phenomenon to the revision of negative senses as those which do not correspond to the reality and are illusive in the character.

Concept «migration» is a constituent of political rhetoric where it is connected and even identifies with the concept «migrant-phobia», which expresses irrational feelings verbalized in opinions with negative modality. The dynamic character of migration is given with the help of movement concepts: «migration routes to Europe», «migrant movements», «migration surge». Quantitative parameters of the concept are represented indefinitely and hyperbolically («army of migrants», «bunch of migrants»). Geopolitical realities of nowadays caused the appearance of such subconcept as «EU migrants». Concepts «xenophobia» and «Brexit» also function in a semantic field of concept «migration», which depicts social mood of the British and the leading political rhetoric.

Key words: concept, migration, migrant-phobia, media discourse.